

V breznu Klemenca

IVO ŽAJDELA

Ko so se komunistični partizani po odhodu italijanske vojske septembra 1943 lahko svobodno gibali, so takoj planili po ljudeh, ki so jih imeli za nasprotnike. Množično so jih ugrabljali in zapirali v zapore v Črnomlju. Tam so se sicer šli nekakšno »sodstvo«, a zanimala jih je samo totalitarna oblast.

Iz komunistično-partizanskih zaporov v Črnomlju se je iz 26. septembra 1943 ohranil seznam 83 jetnikov (71 moških in 12 žensk), večinoma iz Metlike in njene bližnje okolice. Po drugem poročilu so imeli 1. oktobra zaprtih 105 oseb, 84 moških in 21 žensk. Med njimi so bili tudi štirje duhovniki: prošt in župnik iz Metlike Alfonz Klemenčič, Anton Oman iz Metlike, Andrej Ilc iz Podzemlja in Pavel Verderber iz Metlike. Na seznamu je tudi s črnilom pripisanih deset oseb, večinoma tudi iz Metlike in njene okolice, med njimi tudi duhovnik Anton Jerman, župnik iz Radovice.

Polnjenje zaporov

Zaprte so imeli na okrajnem sodišču sredi mesta in nekaj kasneje tudi še na t. i. Majerju na robu mesta. Časnik *Slovenski dom* je navedel, da so 4. oktobra odgnali jetnike v Rožičev majer ter jih vtaknili v hlev. 10. oktobra so iz teh zaporov odgnali v sodne zapore najprej prošta Alfonza Klemenčiča, nato dr. Gustava Omahna, Ignaca Korena in župnika Antona Jermana, ki so jih pripeljali v črnomaljske zapore iz Novega mesta. Klemenčiča in Jermana so po zaslišanju pridržali v sodnih zaporih, Omahna in Korena pa so zaprli na Majerju.

Bombardiranje Črnomlja

Na Črnomelj je 3. oktobra 1943 nemško letalo odvrlo več bomb – zato, ker so v njem zganjali nasilje komunistični partizani. Opustošenje je bilo veliko, trpele so spet nedolžni civilisti, mrtvih je bilo veliko, tudi otroci. Porušenih je bilo devet hiš, poškodovanih pa še veliko več. Ubitih je bilo dvanajst ljudi: Marija Turk (1928, Trška Gora), Jožefa Adlešič (20 let, Tribuče), Pavla Agnič (1906, Idrija), Zdenka Agnič (1938), Anton Agnič (1942), Marjeta Zajc (1936), Pepca Gosak (r. Fabjan, 1910), Tomaž Gosak (1940), Angela Satošek (1906), Metod Satošek (1935), Marija Satošek (15. 8. 1943), Janko Lazar (13 let). Za vse te smrti so bili krivi partizani.

Brezno Klemenca nad vasjo Ravnace, severno nad Suhorjem in pod Gorjanci.

Množični pomor

Varnostno-obveščevalna služba je v noči na 14. oktober odbrala 14 oseb, ki jih je določila za umor. To je, kot se vidi iz njihovega poročila centrali Vosa, 14. oktobra 1943 potrdila tudi njegova načelnica Zdenka Kidrič - Marjeta. Lokalna Vos je imela dva šefa, vrhovnega, to je Zdenko Kidrič, in lokalnega, to je bil sekretar OK KPS za Belo krajino Ivan Novak - Očka. Oba sta množični umor ujetnikov potrdila, Novak je pri jesenski moriji v Beli krajini tudi neposredno sodeloval in o njej odločal.

Za umor so odbrali enajst moških in tri ženske. Moški so bili Anton Tajčman iz Gornjega Suhorja (r. 1905), Martin Nemanič iz Božakovega (r. 1922), Franc Ivanetič (1894) iz Radatovičev, Ivan Straniša, po domače Faureček iz Radovice, električar Ludvik Stovjel (1892), po rodu Čeh (Litovel), Avgust Erzetič (1889, Kožbana) in Janez Grom (1906, Hotedršica), orožnika iz Metlike, France

Oven iz Stranske vasi pri Semiču (brat maja 1942 umorjenega prof. Antona Ovna), Franc Kobetič iz vasi Drežnik (zahodno od Vinice, r. 1906), Janez Luzar (1906) iz Igljenika oz. Kota in Jožef Molek (1885) iz Boldraža. Ženske so bile: učiteljica Pavla Penko (1903) iz Črnomlja, Barbara Beričič (1894) iz vasi Perudina SZ od Vinice in Barica Gornik (1912) iz Slamne vasi pri Metliki.

Gnali so jih do Komende, tam so jim dodali še nekoga, na vozu so jih peljali preko Skadenj v smeri Metlike (*Odprti grobovi*, 2. knjiga, Buenos Aires, 1970, str. 63). Umorili so jih pred breznom Klemenca, desno nad vasjo Ravnace, severno nad Suhorjem in pod Gorjanci.

Avgust Erzetič

Leta 1994 je v Kanadi Slavko A. Erzetič (1922–1998) izdal knjigo *Pripoved zgodovine Slovenije. Z biografijo avtorja* (Hamilton, 1994), v njej je povzel mamino pričevanje o očetu, ki so ga partizani umo-

rili v množičnem poboju po kapitulaciji Italije leta 1943. Oče Avgust Erzetič (r. 1889. v Kožbani) je bil leta 1943 orožnik na Suhorju, partizani so ga »aretirali« v Metliki.

»Moj oče je šel 7. septembra iz Metlike z vlakom v Ljubljano, ker je imel tam neke opravke in se je nameraval vrniti domov 9. septembra. Tisti dan je ujel zadnji vlak, ki je šel na Dolenjsko. Vlak je šel zjutraj in je peljal samo do Novega mesta in nič dalje. Izstopil je in šel po informacije h komandantu orožniške čete, kaj mu je storiti. Kapetan mu je rekel, da ne ve, kaj naj mu svetuje: 'Pred leti smo prisegli kralju

dili nekaj denarja. Hitro je povedal: 'To je ta in ta. In je za pobit.' Kmalu nato sta prišla dva oborožena partizana in odvedla očeta nekam, kjer so jih že imeli nekaj zaprtih pod ključem in stražo.

Petnajst iz Metlike

»Voznik se je kmalu umaknil in odpravil v Metliko in stopil k moji mami in ji povedal, kaj se je zgodilo z očetom, da so ga partizani priprli na Suhorju ... Ker se je že dan nagibal proti večeru, se je rajši odločila in naslednje jutro na vse zgodaj odhitela na Suhor. Ko je prišla na Suhor, je potrebovala nekaj časa, da je zvedela, kje imajo oče-

dar dokaj svetla, z zvezdami in polno luno. Takoj so jih naložili s partizani vred, le komisar se je vrnil s svojim konjem. Ko so bili vsi naloženi, so zaprli vagone in je lokomotiva takoj potegnila. Nikjer se ni ustavila, dokler ni dospela na črnomaljsko postajo. Vsi so izstopili, čakali so jih črnomaljski partizani. Sprejeli so ujetnike ter jih odpeljali na isti način v sodnijske zapore.

4. oktobra so vse zapornike odpeljali na pristavo Majer, nekoč graščinsko gospodarsko poslopje, kjer so jih nagnali v hlev. Tu so pred dobrimi tremi tedni imeli Italijani svoje mule. Skupaj je bilo vseh zapornikov triindevetdeset. Za stranišče so služile odprte kible z ročaji. Dve kibli so služile moškim in dve ženkam. Ženske so odrgale nekaj desk s stropa, da so okoli kible naredile nekako steno. V tej gnusobi se je človeku privzdigovalo, posebno ko jih je bilo treba vsako jutro odnašati in izpraznjevati.«

Zvezani proti smrti

»Vsak dan so tudi v hlev prinašali v kotlu hrano, ki je bila slična hrani v jetnišnicah. Predstavljali so si, da plavajo v kotlu kosi mesa, vendar so bile velike gnile gobe.

13. oktobra se je v dežju in hladu zaključeval dan. Tisti večer, ko so se ujetniki borili s spanjem in stalnim smrdljivim mrčesom, so se malo pred deseto uro zvečer nepričakovano odprla vrata. Vstopili so razni komunistični veljaki in zapovedali, da se poklicani takoj oblečejo in stopijo na sredino hleva. Prestrašena v prvem trenutku ni bilo mnogo, ker so bili prepričani, da jih bodo ponovno odvedli v sodne zapore, kot je bilo običajno. Vendar se je slutnja spremenila kaj kmalu v strah, ker so jih klicali dva in dva skupaj in jim po parih vezali roke z žico, medtem ko so morali drugi ležati na mestu in biti mirni. Poklicanih je bilo štirinajst oseb: enajst moških, med njimi tudi moj oče, in tri ženske učiteljice. Ko so bili vsi pari povezani, so zginili v noč in zaprli vrata za seboj.«

Smrt pod Gorjanci

»Drugi dan so ostali jetniki na vsak način skušali zvedeti za usodo odpeljanih. Končno jim je redni sodni paznik Matija povedal, da so zvezance gnali do sodnice, kjer jih je čakal voz, na katerega so jih naložili in privezali ter jih odpeljali proti Metliki in nato mimo Suhorja v Drage, kjer so jih likvidirali in zmetali v kraško jamo ob znožju Gorjancev. Končni kraj poboja in njihovo zadnje počivališče je ostal do danes skrivnost. Morda bo uspelo sedanjim ali bodoči parlamentarni preiskovalni komisiji najti resnično zadnje prebivališče teh žrtev medvojne revolucijske likvidacije.«

Nadaljevanje prihodnjič

Jamarji so se 15. marca 1997 spustili v brezno Klemenca, kjer so partizani 14. oktobra 1943 množično umorili štirinajst ljudi.

in tej prisegi smo še vedno pokorni in nobena oblast tega ne more zameriti, dokler ta prisega postane neveljavna.»

Ugrabitev očeta

»Oče je nato šel v predmestje Novega mesta v Kandijo, kjer je bilo navadno dobiti kako prevozno sredstvo na konjsko vprego čez Gorjance. Našel je znanega voznika, ki ga je rade volje sprejel za družbo. Po treh urah sta prišla do Suhorja, kjer sta se ustavila v gostilni Jelenič, da se konji malo odpočijejo in istočasno tudi sama osvežita suha usta. V tej vasi je že bilo vse polno partizanov, ki so prišli dol iz gozdov Peščenika in iz vasi Gradnik. Mimo je prišel nekaki partizanski častnik ali morda politični komisar in vprašal nekoga v njegovem spremstvu: 'Kdo je pa ta?' in pokazal na mojega očeta. Zraven komisarja je bil neki domačin, ki ga je moj oče poznal in je bil vosovec in še brat gostilničarja, neki ubogi krojaček, ki smo mu mi poso-

ta zaprtega. Ko je vendar zvedela, kje je, je morala počakati, da govorijo z odgovornim komisarjem. Tako kaže, da so še njo obdržali napol zastraženo. Baje je nato po raznih hišah šivala obleke in popravljala druga starejša oblačila, dokler jih niso nekega dne vseh skupaj zbrali in jih v mraku odvedli v gosjem redu, en ujetnik in en oborožen partizan kot spremljevalec, v Metliko na železniško postajo. Nadzornik je bil do zob oborožen častnik na konju, verjetno komisar, ki je vedno hodil sem in tja od prvega do zadnjega para. Povrhu sta bila dva oborožena partizana spredaj kot izvidnika in trije oboroženi partizani kot zadnja patrulja od deset do 15 korakov za zadnjim parom. Vseh ujetnikov je bilo 15, osem moških in sedem žensk.«

Zaprti v hlevu

»Ko so dospeli do železniške postaje, jih je že čakal vlak z lokomotivo in dvema potniškima vagonoma. Bila je trda noč, ven-